

FRA TYCHO BRAHES BOGSAMLING

AF

HARALD MORTENSEN

Ved virksom Støtte af Det kongelige Biblioteks altid redebonne Velgører Skibsmægler Hjalmar Bruhn er det lykkedes fra Amerika at hjemføre en Bog, der har tilhørt Tycho Brahe. Medens Biblioteket har flere af Tycho Brahes egne Værker i Dedikationseksemplarer¹⁾, har det hidtil ikke ejet en Bog fra hans egen Bogsamling (bortset fra de haandskrevne Observationer), og kun een saadan kendtes i Forvejen her i Danmark, nemlig Henrici Cornelli Agrippae ab Nettesheym Opera, I, Lyon (ca. 1550, 8vo), nu i Tyche Brahe-Montren paa Det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg, tidligere i Forfatterens eje.

I det nu erhvervede Oktavbind har Tycho Brahe, som det var hans Skik, ladet to vidt forskellige Bøger indbinde, nemlig Ioan. Calvini Epistolæ & responsa. Ed. III. Hanau 1597 og Theocriti Idyllia & Epigrammata med græsk og latinsk tekst, trykt i Heidelberg 1596. Bindet er et slidt Pergamentbind med Spor af grønne Bindebaand. I Forgyldning har For- og Bagside henholdsvis Tycho Brahes Portræt og Vaaben som pladetrykte Superexlibris, derudenom en ret bred rektangulær Ramme trykt med Rullestempel, og inden i Rammens Hjørner Rosetter. Den udekorede Ryg har haandskreven Titel fra senere Tid. Portræt og Vaaben kantes af en oval Medaljonramme, der som Omskrift har henholdsvis: Hic patet exterior Tychonis forma Brahei/pulchrius eniteat, quæ latet interior (Her er Tycho Brahes ydre Billede at skue; gid det indre, som er skjult, maa straale skønnere) og: Arma, genus, fundi pereunt, durable virtus/et doctrina decus nobilitatis habent (Vaaben, Slægt, Godser gaar til Grunde; det er Ædelsind og Lærdom, som har varig Adel). Disse Superexlibris har Tycho Brahe haft i to Størrelser: $7,6 \times 5,8$ og $5,8 \times 4,3$ cm. Paa det nyerhvervede Bind er brugt den lille Størrelse, der er den sjældneste, og som ellers ikke kendes paa noget Bind her i Landet. Paanær en Ubetydelighed ved Kraven er de to Por-

træter ens og deres Forlæg er som paavist i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen (i det flgd. cit. NTBB), XVIII, 1931, S. 141, Jacob de Gheyns smukke Kobberstik (Westergaard 1388).

Tycho Brahe har selv skilt sig af med denne Bog. Som det fremgaar af den gengivne Paaskrift har han foræret den til Fætterren Hans Lindenov, Ejer bl. a. af Ørslev Kloster, Lensmand, sidst paa Hammershus,

Johanni Lindenouio
consobrino suo
Tycho Brahe

Tycho Brahes egenhændige Tilskrift i det nyerhvervede Samlingsbind: Johanni Lindenouio consobrino suo Tycho Brahe d(onum) d(onavit). (T. B. gav [denne Bog] som Gave til sit Søskendebarn Hans Lindenov). Det sidste Bogstav i Lindenovio er kommet til at ligne et e, da Pennen ikke har lystret paa det ujævne underlag inde ved Falsen. Dedikationen staar paa Bagsiden af Fribladet vis-à-vis Titelen.

død 1610. Hvornaar det er sket vides ikke. Calvinudgaven er først udkommet samme Aar som Tycho Brahe forlod Hven, og den kan altsaa ikke have været tilstede den 10. Marts 1597, hvor det i den meteorologiske Dagbog²) efter den sidste astronomiske Observation udført paa Uraniborg noteres: „Registreret vi alle Junkers Bøger“. Dekorationen er ogsaa forskellig fra de velkendte Uraniborgbind. April 1597 tager Tycho Brahe foreløbig Ophold i København, rejser i Juni til Rostock, derfra til Henrik Rantzaus Slot Wandesburg i Holsten og finder endelig 1599, efter Indbydelse af Kejser Rudolph II, blivende Sted i Prag. At Lindenov skulde have besøgt ham i Prag, forlyder der intet om, og sandsynligvis har han faet Bogen i Tiden før 1599, hvis den da ikke

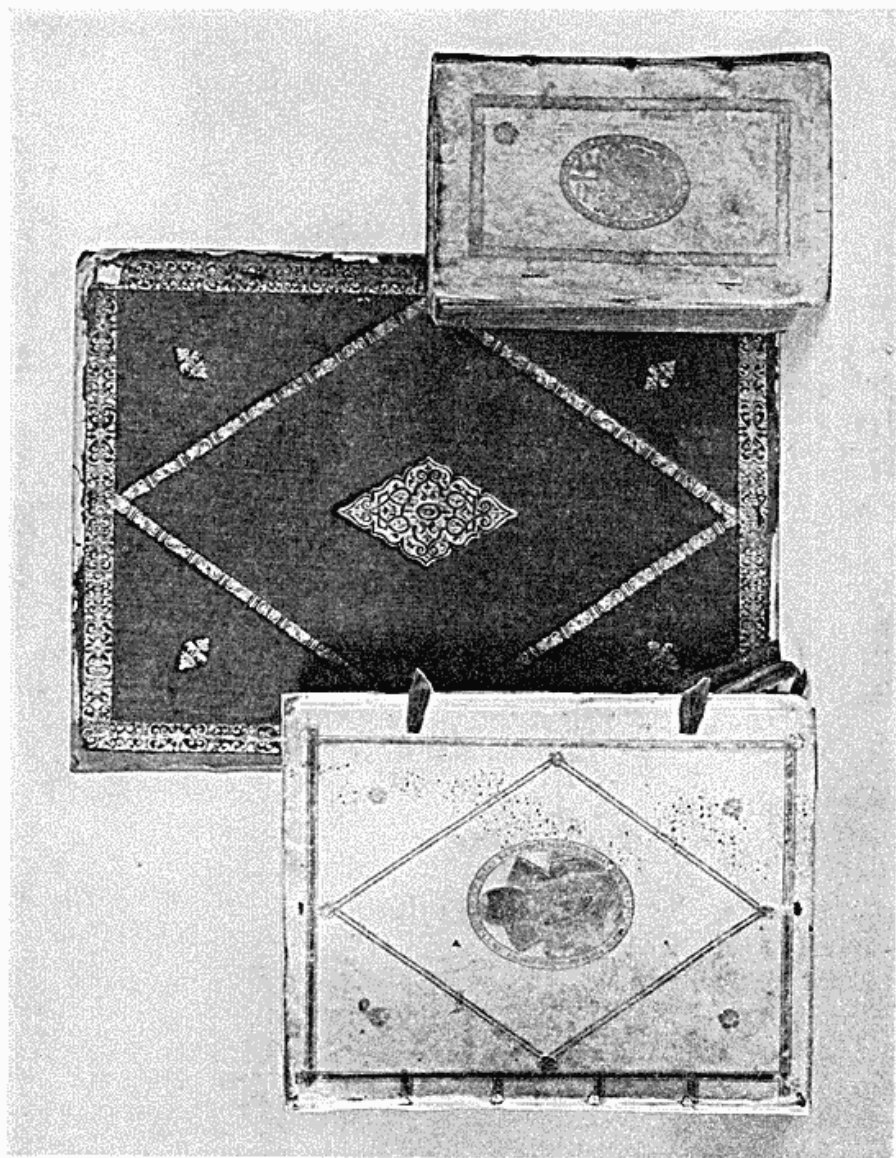
paa et senere Tidspunkt er blevet sendt til ham. Alt hvad vi iøvrigt kender til Fætrene's indbyrdes Forhold, tilhører en tidligere Tid. Den 3.-5. Juli 1594 er Lindenovs Besøg paa Uraniborg noteret i den meteorologiske Dagbog, og i Aktstykkeudgaven³⁾ er trykt tre Kongebreve 1579-81 til Lindenov, dengang Lensmand paa Bergenshus, angaaende Tycho Brahes Forlening med Nordfjord.

At Tycho Brahe har bortskænket en Bog fra sit Bibliotek, er ikke noget enestaaende Tilfælde. I Universitetsbiblioteket i Uppsala findes et Samlingsbind, der indeholder tre Wittenbergtryk 1556-58, og hvis Permer har den ogsaa paa tidlige Bind forekommende Paastempling TY BRAD og Aarstallet 1563. Dette Samlingsbind har Tycho Brahe foræret Anders Sørensen Vedel, maaske, som antaget af O. Walde⁴⁾, til Minde om deres fælles Studietid i Leipzig.

En lille ny Oplysning giver den her reproducerede Inskription i Det kgl. Biblioteks nyerhvervede Bind. At Tycho Brahe kalder Lindenov sit Søkendebarn, viser at denne ikke som anført i Danmarks Adels Aarbog 1902 S. 286, er Søn af Christoffer Lindenovs andet Ægteskab med Ide Rantzau, men af første Ægteskab med Margrethe Bille, der var en Søster til Tycho Brahes Moder Beate Bille. Men rent bortset fra Bind og Dedikation har Bogen ogsaa Betydning ved sit Indhold. Foruden Astronomi og Astrologi havde Tycho Brahe ogsaa andre Fag i sin Bogsamling, der var et Universalbibliotek, men dette Samlingsbind viser to Interessesfærer, som ellers ikke ses repræsenteret: reformert Teologi og græsk Lyrik.

Det kongelige Biblioteks Erhvervelse af dette sjældne Stykke er maaske en passende Anledning til at meddele nogle Træk fra den Viden vi ellers har om Tycho Brahes Bogsamling og Observationer. Nogen Registratur fra hans egen Tid kendes ikke mere. I F. R. Friis' Liste over haandskrevne Tychoniana i Nationalbiblioteket i Wien, trykt i Danske Samlinger, IV, 1868-69, anføres Side 259 en Fortegnelse over Tycho Brahes Bøger, men dette kan man muligvis med Wilhelm Norlind⁵⁾ opfatte som en Opgørelse over Restoplagerne af Tycho Brahes Værker. Biblioteket blev splittet efter hans Død, da det ikke indgik i Kejser Rudolf II's Køb af hans Efterladenskaber. Oprindelig havde Arvingerne forlangt 100.000 Thaler, men maatte gaa ind paa at sælge Instrumenterne og de haandskrevne Observationsprotokoller for 20.000, hvoraf dog kun en Del blev udbetalt, Resten lykkedes det dem ikke at inddrive. Efterhaanden blev de saa nødlidende, at de maatte afhænde hvad de ellers havde af Værdier, hvortil ogsaa Tycho Brahes Bøger hørte. Adskillige kom til Jesuiterkollegierne i Prag og Chomútov (Ko-

motau), hvorfra de senere ved Jesuiterordenens Ophævelse 1773 og Klostrenes Sækularisering overgik til Universitetsbiblioteket i Prag, der har tilhuse i det samme Kompleks, Klementinum, som det opløste Jesuiterkollegium; dog indlemmede man her kun de Værker der ikke forefandtes i Forvejen. Hertil kommer, at Proveniensbetegnelse i adskillige Tilfælde er gaaet tabt, fordi flere af Tychos Bøger indbandtes i Samlingsbind sammen med ikke-tychoniske, og til Gengæld blev tychoniske Samlingsbind „slagtet“, en Uskik der praktiseredes saa sent som under den sidste østrigske Direktor R. Kukula (afgaaet 1918), der dog ellers ikke var uden Interesse for Tycho Brahes Bibliotek; i Zeitschrift für Bücherfreunde X,1, 1906/07, S. 17-25, har han saaledes skrevet en Afhandling: Die Tychoniana der Prager K. K. Universitäts-Bibliothek. Det sidste og grundigste Forsøg paa at tilvejebringe en Fortegnelse over dette Biblioteks tychoniske Bestand, den eneste større Samling der findes, er gjort af Flora Kleinschnitzová i NTBB XX, 1933, hvor der ogsaa findes Henvisninger til de Forfattere der tidligere har syslet hermed. I Forhold til disse viser Kleinschnitzová en Forøgelse paa mere end en Snes i Antallet af Bind der stammer fra Tycho Brahe. Disse har kunnet identificeres dels ved Indbindingen (et enkelt med Portræt og Vaaben, andre med paastemplede Initialer, f. eks. T.B. eller T.B.O. (o: Ottonides = Ottos Søn)), dels ved egenhændig Paaskrift af Initialerne T. B. eller egenhændige Randnoter; endelig har adskillige senere Paaskrift: Ex Bibliotheca Tijchonis (eller Tijchoniana). Kleinschnitzová's Efterforskninger resulterer i en Fortegnelse paa 47 Bind indeholdende ialt 97 Skrifter, foruden Titlerne paa to Bøger, henholdsvis i Landesbibliothek i Dresden⁶) og i det Waldsteinske Bibliotek i Mnichovo Hradiště, som hun har faaet meddelt af Isak Collijn. Hertil kan føjes et Par Oplysninger om Bøger der er spredt i andre Samlinger. W. Prandtl, en af dem der før Kleinschnitzová har skrevet om Tycho Brahes Bibliotek, og selv Ejer af et tychonisk Bind, anfører i sin Fortegnelse i Philobiblon, V, Wien 1932, seks Bind (ni Skrifter) i tyske og nordiske Samlinger, og O. Walde har i NTBB, XXV, 1938 berettet om Fundet af et enkelt Bind i Staatliche Akademie i Braunsberg. Et af de nordiske Bind har skiftet Ejer siden Prandtls Liste udkom. Det er en af de Bøger, som Tycho Brahe vistnok har erhvervet i indbunden Stand og derefter forsynet med Superexlibris, et typisk Renæssancebind indeholdende Theatri humanæ vitæ volumen XVIII, Basel 1587, en mægtig Foliant, indbundet i brunt Læder med Rullebort og Stempler i Blindtryk samt Metalspænder. Superexlibris'et, der er særlig smukt trykt og godt bevaret er gengivet i det nævnte Bind af Zeitschrift für Bücherfreunde

Forskellige Typer af Tycho'ske Bogbind i Det kongelige Bibliotek. — I Midten Astronomiae in-stauratae mechanica 1598 i lyseblaa Silke. Eksemplaret har Tycho Brahe's egenhændige Dedikation til Storhertug Ferdinand af Medici. Ved Gavecks-emplarer til fyrstelige Personer har det ikke været passende at sætte Forfatterens Portræt paa Bindet. — Til højre det ny erhvervede Samlingsbind med Tycho Brahe's Vaaben paa Bagsiden. — Til venstre De mundi aetherici phaenomenis, 1588. Sikkert Gavecks-emplar til en ikke fyrstelig Person, men hvem vides ikke, da Dedikationsblad mangler.

S. 42-43, og efterlignet i Presseforyldning paa Bindet til Lauritz Nielsen: Tycho Brahes Bogtrykkeri, 1946. Dette Pragtværk tilhørte tidligere Per Hierta, Främmostad, Sverige, men findes nu i Röhsska Konstslöjdmuseet, Göteborg.

I sin ovenfor citerede Afhandling nævner F. R. Friis S. 265, at flere af Tycho Brahes Bøger, tildels forsynet med egenhændige Randnoter, fandtes i det Nostiz'ske Bibliotek i Prag, men det er ikke lykkedes mig at faa denne Opgivelse bekræftet. Derimod har jeg ad privat Vej faaet Underretning om nogle andre Fund. Professor Felix Mainx i Prag har 1938 meddelt mig, at han havde erhvervet Tycho Brahes Eksemplar af Cornelius Gemma: De naturae divinis characterismis. Antwerpen 1575. Endvidere har Mainx 1943 i et Klosterbibliotek i Prag fundet otte andre ikke nærmere angivne Bøger, som foruden Tycho Brahes Superexlibris havde mange egenhændige Marginalnoter. Det var hans Agt i en Afhandling senere at gøre nærmere Rede for disse Fund. Den tidligere Direktor for Nationalbiblioteket i Wien, Dr. Teichl har 1943 meddelt mig, at et Eksemplar af de alphonsiniske Tavler findes i den tekniske Højskoles Bibliotek i Wien. Bogen, hvori findes mange Noter af Tycho Brahe, har tidligere tilhørt Jesuiterkollegiet i Prag. Paa Titelbladet findes en Dedikation, dateret 1590, til Tycho Brahe fra Landsdommeren i Skaane Lave Urne til Bæltebjerg (1539-1625).

Foruden de Bøger fra Tycho Brahes Bibliotek der er bevaret, kender man Titlerne paa adskillige der er gaaet tabt. W. Norlind har i NTBB, XIII, 1926 givet en Fortegnelse over de Bøger, som ifølge Tycho Brahes egne Udtalelser, navnlig i Breve, maa regnes for at have været i hans Eje. Eksemplarer af næsten alle disse 32 Bøger findes i Klementinum, men kun 7 af dem lader sig med Sikkerhed bestemme som Tycho Brahes Eksemplar, bl. a. fordi man, som nævnt, ved Indlemmelsen kun beholdt de Bøger der ikke i Forvejen forefandtes; hvad man har gjort med dem, der ved denne Lejlighed blev udskudt, vides ikke.

Også her i Landet er der gaaet Tycho Brahe-Eksemplarer tabt. I Chronos 1822 omtaler Jens Kragh Høst S. 24 et Eksemplar i Universitetsbiblioteket i København af Justus Lipsius: De constantia, paa hvis første Blad Tycho Brahe 1592 har skrevet nogle interessante kritiske Bemærkninger om Bogen og Forfatteren. Denne Bog findes ikke mere paa Universitetsbiblioteket, og det samme gælder et andet Tychonianum som man ogsaa vilde vente at finde dèr, eftersom det ved Fr. Rostgaards Død 1745 skal have været i hans Bibliotek, som var testamenteret til Københavns Universitet. Det er det af Oluf Bang i hans Samling af nyttige Materier, 7. Stykke, 1745, S. 531 omtalte Eksemplar af Niels

Krags *Respublica Lacedæmoniorum*, 1593, med nogle egenhændigt skrevne *Disticha* af Tycho Brahe. Universitetsbibliotekets Eksemplar er ikke hans, men forresten ogsaa godt, idet det har en Dedikation fra Forfatteren til Jacob Ulfeldt.

En Optælling viser, at der for Tiden af Tycho Brahes Bogsamling er bevaret 67 Bind med 121 Værker. Spørgsmaalet om hvor stor Samlingen har været, er vanskeligt at besvare. Paa Uraniborg havde Bøgerne Plads i Stueetagen i den sydlige Taarnudbygning, „Museet“, som Tycho Brahe benævner dette cirkelrunde Værelse (5 meter i Diameter), hvor ogsaa den store Himmeglobe var opstillet. Her fandtes desuden mindre Instrumenter, Automater, Billeder og Inskriptioner. Pladsen til Bøgerne har derfor været begrænset. Naar Dr. O. Walde i et Privatbrev til mig 1938 har anslaaet Antallet af Tycho Brahes Bøger til ca. 5000, er dette Tal vistnok for stort, det vilde kræve mere Plads end der var i „Museet“. Isaafald vilde der vel ogsaa være bevaret flere Bøger til vor Tid. Forsigtig tør man maaske sætte Antallet af Bind til højst 1000 svarende til omkring 2000 Skrifter. Naar det i en Rejsebeskrivelse af en Friherre v. Mörsberg, der 1592 besøgte Uraniborg,⁷⁾ siges, at der ved Bogtrykkeriet paa Uraniborg i Slottets sydlige Voldhjørne var „zwo Cammern voll Bücher“, kan det maaske have været Oplaget af Tycho Brahes egne Værker der menes.

Som nævnt blev den største haandskrevne Skat i Tychos Bibliotek, hans *astronomiske Observationer* købt af Kejseren; de udlaantes med Kejserens og Arvingernes Tilladelse til Johannes Kepler, der skulde bearbejde dem. Et af Observationsbindene har endnu paaklistret den Seddel hvori Kepler forpligter sig til, efter Benyttelsen, at tilbagelevere Observationerne til det kejserlige Hof. „Var denne Forpligtelse bleven holdt“ skriver Werlauff i sine *Efterretninger om det kgl. Bibliothek*, 1844, S. 51, „vilde disse Skatte, uden Tvivl, tilsidst have standset i det Wienske ei i det Kiøbenhavnske Bibliothek“.

Efter Keplers Død 1630 beholdt Sønnen, Lægen Ludwig Kepler, Observationerne – trods flere Krav fra Hoffet om Tilbagelevering. Ludwig Kepler vidste godt, at Observationerne ikke var hans Ejendom, men han beholdt dem som et Haandpant for dermed at tvinge Hofbogholderiet i Wien til at indløse et af dette 1633 udstedt Gældsbevis paa 12,694 Gylden, som skyldtes den Keplerske Familie. Da Udsigterne for dette Beløbs Betaling var haabløse – det blev aldrig betalt – solgte Kepler, for at holde sig skadesløs, i 1655 Observationerne til Kong Frederik III af Danmark for 600 Rdl. De findes nu i Det kgl. Bibliotek i København og er i Aarene 1923–26 udgivne af Det danske Sprog-

og Litteraturselskab som Tome X–XIII af Tycho Brahes Opera omnia, ved den danskfødte Astronom Dr. J. L. E. Dreyer (1852–1926), Direktør for Armagh-Observatoriet i Irland.

I et kejserligt Reskript af 9. Juli 1609 til det bøhmiske Skatkammer om Tycho Brahes Arvingers Tilgodehavende siges det udtrykkeligt, at Instrumenterne og Observationsprotokollerne er erhvervet til den bøhmiske Krone⁷⁾. I Henhold hertil rejste Tjsechoslovakiet under Reparationsforhandlingerne ved Adskillelsen fra Østrig efter Verdenskrig I, Krav om Tilbagelevering af Tycho Brahes Efterladenskaber, men dette Krav blev dog ikke anerkendt af Ententens Jurister.⁹⁾

Tycho Brahes *Instrumenter* som Kejseren købte sammen med Observationerne, eksisterer ikke mere. Efter deres Fjernelse fra Hven til Bøhmen kom kun et Par i Brug, og efter Tycho Brahes Død overflyttedes de til det „kejserlige Belvedere“, den endnu bevarede herlige Renaissancebygning i Prag, opført 1532–38. Her henstod Instrumenterne 1617 fuldstændig forfaldne, uden at nogen bekymrede sig om dem, kun tre eller fire befandt sig ubeskadiget i et kejserligt Havehus, skriver Astronomen, Jesuiterpateren Christoph Scheiner til Ordensbroderen Paul Guldin.¹⁰⁾ En Inventarieliste fra 6. Dec. 1621 oplyser, at der i Belvedere fandtes: „Ein sehr grosser globus coelestis vom metall. Ein qvadrant mit viel zugehörigen instrumenten.“¹¹⁾ Globen maa vistnok være Tycho Brahes berømte Himmelskugle der omkring 1625 erhvervedes af Scheiner til Jesuiterkollegiet i Niesse i Schlesien, hvorfra den 1632, af Kong Christian IV's Søn, Prins Ulrik, som Krigsbytte førtes til København, hvor den gik til Grunde i Branden 1728. I Gassendis Biografi af Tycho Brahe fortælles, at Instrumenterne ødelagdes ved Prags Besættelse af de kejserlige Tropper 1619. De omdannedes til andre Formaal og Resterne ødelagdes eller adspredtes. Hvad Observatoriet i Prag og „Deutsches Museum“ i München har fremvist som „tychoniske Instrumenter“, har ingen Forbindelse med Tycho Brahe.

¹⁾ E. Gigas i Bogvennen 1900, C. Roos sst. Ny Rk. III, 1948 og A. Kyster: Bookbindings in Denmark, I, 1938, Tvl. 88. – ²⁾ Udgivet i Opera omnia, IX, 1927. – ³⁾ Opera omnia, XIV, 1928, S. 9, 14, 19. – ⁴⁾ Storhetstidens litterära krigsbyten, II, 1920, S. 329. – ⁵⁾ Tycho Brahe, mannen och verket, 1951, S. 343. – ⁶⁾ Ifølge Meddelelse fra Landesbibliothek til W. Norlind er denne Bog gaaet tabt under Krigen. – ⁷⁾ F. R. Friis: Nogle Optegnelser om Uraniborg, 1894, S. 14. – ⁸⁾ „sintemaln besagte jnstrumenta und büecher in diser cron Behaimb verbleiben“. Opera omnia, XIV, 1928, S. 266. – ⁹⁾ Josef Volf i det tsechiske astronomiske Tidsskrift Říše hvězd, XIII, Praha, 1932, S. 28 f., tysk Résumé. – ¹⁰⁾ Max Casper: Johannes Kepler, Stuttgart 1948, S. 184. – ¹¹⁾ Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des Kaiserhauses, XXV, 1905, S. LI.